

УДК 343. 85 [477]

Кревсун О. М.,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру з питань
діяльності органів та установ
ДПтС України Інституту кримінально-
виконавчої служби

БОРОТЬБА ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ–ПРІОРИТЕТНА СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті приділено увагу особливостям державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, виокремлено основні складові цієї політики. Розглянуто також взаємозв'язок кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої політики держави – як елементів загальнодержавної політики України в боротьбі з проявами злочинності.

Ключові слова: кримінально-правова політика; кримінально-процесуальна політика; кримінально-виконавча політика.

В статье уделено внимание особенностям государственной политики в сфере борьбы с преступностью, выделены основные составляющие этой политики. Рассмотрены также взаимосвязь уголовно-правовой, уголовно-процессуальной и уголовно-исполнительной политики государства – как элементов общегосударственной политики Украины в борьбе с проявлениями преступности.

Ключевые слова: уголовно-правовая политика; уголовно-процессуальная политика; уголовно-исполнительная политика.

Постановка проблеми. Досліджуючи історичні аспекти розбудови державності в Україні, створення умов для забезпечення прав і свобод громадян, становлення інших життєво необхідних державних інститутів, констатуємо той факт, що кожному етапу розвитку країни, в тій чи іншій мірі, властиві також негативні соціальні прояви, найбільш небезпечним із яких варто вважати злочинність, що має різноманітну форму та стоїть на заваді прогресивних перетворень.

У цих умовах Україна змушена, в особі компетентних органів держа-

вної влади, проводити політику, направлену на боротьбу та попередження злочинності, розкриття злочинів, застосування покарань до винуватих осіб.

Важливе місце при цьому відводиться пошуку наукових шляхів для вивчення злочинності як соціального явища та вироблення комплексу заходів, спрямованих на її усунення.

В основі формування та розвитку правової держави, різних галузей її законодавства, практики його застосування лежить соціальна політика, яка відображає принципи,

стратегію, основні напрямки та методи досягнення соціальної мети.

Сутність соціальної політики визначено у розділі I Конституції України, де зазначено загальні засади держави, яка повинна забезпечувати соціальну спрямованість економіки, гідне життя і вільний розвиток людини.

Соціальна політика, скерована на попередження протиправної поведінки та боротьбу з її проявами, являє собою також основу кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики.

У науковій літературі політику держави у сфері боротьби зі злочинністю поділяють на три складові: кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу.

Проте на сьогоднішній день одностайної думки серед науковців щодо розуміння змісту складових державної політики у сфері боротьби зі злочинністю немає. Тому увагу привертає саме ця тематика дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які в тій чи іншій мірі зверталися до даної проблематики, слід назвати Г. А. Аванесова, О. І. Бажанова, Є. Ю. Бараша, М. О. Беляєва, О. Г. Колба, А. А. Музику, М. М. Паше-Озерського, С. В. Познишева, О. Л. Ременсона, М. О. Стручкова, Ю. М. Ткачевського, Б. С. Утевського та ін.

Постановка завдання. Дослідити кримінально-правову, кримінально-процесуальну та кримінально-виконавчу політику держави як складових державної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про кримінально-правову

політику, важливо з'ясувати зміст самого поняття «політика». Для цього убачається доцільним звернутися до основоположників філософської думки. Зокрема, Аристотель визначав політику як мистецтво управління державою, Демокріт же, підтримуючи тезу Аристотеля, уважав таке мистецтво найвищим із мистецтв. Спираючись на мислителів минулого, сучасні дослідники вважають, що політика – це також мистецтво можливого, мистецтво компромісів, мистецтво узгодження бажаного й об'єктивно досяжного. За межами можливого політика закінчується, а починається суб'єктивізм, волюнтаризм, а часто й авантюризм.

У сучасній науковій літературі трапляються різноманітні трактування поняття «політика». В одних випадках воно застосовується для визначення способу дій, спрямованих на досягнення будь-чого, тобто для визначення звичайної методики прийняття рішень. З іншого боку, поняття «політика» використовується для визначення усвідомлено організованої діяльності, необхідної та доцільної протягом певного часу. Як правило, це діяльність органів державної влади та управління, громадських об'єднань, партій тощо, яка визначається їх інтересами та метою діяльності. У цьому розумінні поняття «політика» визначає перспективу, причому частіше за все перспективу змін, удосконалення.

Політика зазвичай інтерпретується як сфера взаємодії між різними соціальними групами, партіями, націями, народами, державою, владою, населенням, громадянами та їх об'єднаннями. Це – найважливіший і найскладніший пласт суспільного життя. У змістовному плані політика

може бути прогресивною та регресивною, об'єктивно зумовленою та волюнтаристською, такою, що відповідає потребам суспільного розвитку або суперечить їм. Історія знає чимало прикладів глибоко помилкової політики –авантюрної, антинародної, що призводила до численних людських страждань і жертв.

Сам термін «кримінальна політика» був уперше вживаний А. Фейербахом, який надав кримінально-правовій політиці роль чинника, що впливає на підготовку законодавчих актів у галузі кримінального права.

З наведеного зрозуміло, що А. Фейербах убачав кримінально-правову політику первинним соціальним явищем, ніж кримінальне право, оскільки норми кримінального права ґрунтувалися на процесах, що відбувалися в зазначеній політиці.

Зазначаємо, що кримінально-правова політика відображає об'єктивні потреби сучасного суспільства у сфері розроблення відповідних засобів і заходів боротьби зі злочинністю та впливу на осіб, що вчинили злочини. Ці засоби та заходи закріплені у законодавстві про кримінальну відповідальність і реалізуються шляхом правозастосовної діяльності, що ґрунтується на положеннях теорії управління соціальними процесами в державі.

У юридичній літературі зустрічаємо різне розуміння кримінально-правової політики. На нашу думку, важливим питанням, що визначає ту чи іншу концепцію, є питання співвідношення кримінального права та кримінально-правової політики держави. Так, М. П. Чубинський розглядав кримінально-правову політику

як складовий елемент науки кримінального права. Уважаючи науку кримінального права самостійною галуззю права, вчений зазначав, що вона має надати відповідні рекомендації для організації боротьби зі злочинністю, що й становить собою кримінально-правову політику.

Разом із тим юрист С. К. Гогель, зазначав, що не вірно розглядати кримінальне право з уособленням у собі кримінально-правової політики, оскільки предметом їх вивчення є питання, які різняться за своїм змістом.

Кримінально-правова політика є стратегією та тактикою контролю над злочинністю з боку суспільства. Свої стратегічні та тактичні завдання кримінально-правова політика вирішує за допомогою кримінального права, тобто, використовує його для досягнення певної мети. Кримінально-правова політика вбачає своє основне призначення в оновленні правових норм кримінального права.

Для виконання кримінально-правовою політикою завдань, визначальне місце посідають її основні напрямки, методи та засоби боротьби зі злочинністю, форми, завдання та зміст діяльності правоохоронних органів і суспільних організацій, які беруть участь у цьому процесі. Ця діяльність є багатогранною та має бути спрямованою на:

- швидке та повне розкриття злочинів, установлення осіб, винуватих у їх учиненні, забезпечення правильного застосування законодавства про кримінальну відповідальність;

- правильну кваліфікацію вчиненого злочину та призначення відповідного покарання за нього;

– виконання призначеного судом покарання.

Уважаємо також, що кримінально-правова політика пов'язана з іншими двома зазначеними вище видами політики у сфері боротьби зі злочинністю, оскільки за відсутності вчиненого злочину, відсутнє й призначення судом покарання, а також подальше його відбування.

Отже, **кримінально-правова політика** – це складова частина політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, яка визначає напрямки діяльності законодавчих і правозастосовних органів із створення та оновлення законодавства про кримінальну відповідальність, криміналізацію, декриміналізацію, диференціацію, кримінальну відповідальність тощо.

Поряд із **кримінально-правовою політикою**, у науці кримінально-процесуального права панує думка, що кримінально-процесуальна політика являє собою окремий самостійний напрям державної політики у сфері протидії злочинності, сутність якого полягає у виробленні процесуальних форм, потрібних для вирішення кримінально-правових конфліктів і реалізації кримінально-правових норм.

Уважаємо таку позицію спірною, оскільки кримінально-процесуальна політика держави, як і кримінально-виконавча, перебуває у тісному взаємозв'язку з кримінально-правовою політикою. Якщо вважати кримінально-процесуальну політику самостійним видом державної політики, то постає риторичне запитання: чи буде мати місце кримінально-процесуальна політика, якщо не буде вчинено злочину (кримінально-правова політика)?

Отже, кримінально-процесуальна політика є невід'ємно пов'язаною з іншими її напрямками у сфері протидії злочинності і, перш за все, з кримінально-правовою політикою.

Кримінально-процесуальна політика відзначається своєю специфікою, що обумовлена її метою та політико-правовими завданнями, які, у свою чергу, безпосередньо визначають змістовне наповнення її основних напрямів, що формалізуються у міжнародних договорах України, законах України, рішеннях Конституційного Суду України, постановках Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, указах Президента України, постановках Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, рішеннях інших державних органів, спрямованих на її реалізацію на конкретному етапі розвитку Української держави. Саме в джерелах кримінально-процесуальної політики декларуються її мета та завдання, основні принципи реалізації, визначаються головні пріоритети у сфері розслідування, судового розгляду та вирішення кримінальних проваджень.

А. Ф. Коні зазначав, що «... закони про кримінальне судочинство, попри своє значення як ряду діючих правил про відправлення кримінального правосуддя, мають значення історичне, політичне та етичне. Історичне – в розумінні показника шляхів і ступеня розвитку народу щодо сприйняття пануючих форм і звичаїв в кримінальному процесі та засвоєння пов'язаних із ними настанов; політичне – в розумінні особистих прав і свобод та ступеня обмеження самовладдя органів правосуддя, свавілля

в способах відправлення останнього; етичне – в розумінні розвитку правосвідомості народу та проникнення в процесуальні правила етичних основ».

Перш за все, кримінально-процесуальна політика визначає основні напрями, мету та засоби кримінального судочинства і виражається в нормах кримінально-процесуального права і практиці його застосування.

Окремим напрямом кримінально-процесуальної політики є гуманізація законодавства, що забезпечує призначення обвинуваченому справедливого покарання. У цьому аспекті потрібно відзначити особливе значення Закону України «Про пробацію». За його змістом пробація являє собою систему наглядових і соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Запровадження досудової пробації, що забезпечує суд формалізованою інформацією, яка характеризує обвинуваченого, є однією із передумов призначення судом справедливого покарання, а отже, вирішення завдань кримінального провадження.

Отже, кримінально-процесуальну політику держави можна визначити як систему законодавчо сформульованих основних засад (ідей, принципів) кримінального процесу, які реалізуються в нормах кримінально-процесуального права.

Якщо в кримінально-правовій політиці містяться положення, що визначають застосування покарання

в цілому, то конкретні вимоги, які висуваються перед виконанням покарання, ґрунтуючись на загальних принципах, не охоплюються змістом кримінально-правової політики. Вимоги кримінально-виконавчого характеру в поєднанні із завданнями кримінально-правової політики, становлять власне кримінально-виконавчу політику держави. Така політика координує діяльність органів державної влади та громадських організацій у сфері виконання покарань, виправлення та ресоціалізації засуджених. Вона визначає також задачі, форми та зміст діяльності державних установ, а також громадських організацій.

Виправлення та ресоціалізація засуджених досягається, перед усім, відбуванням покарання, а також застосуванням інших заходів – заходів кримінально-виправного впливу. За допомогою покарання та заходів кримінально-виправного впливу на засудженого здійснюється вплив методів і прийомів соціальної педагогіки, до нього підшукується особливий психологічний підхід, що спирається на використання відповідних механізмів і закономірностей.

Коло виокремлених завдань кримінально-виконавчої політики передбачає:

- уточнення кола суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню у процесі виконання покарань;

- визначення суб'єктів цих правовідносин, форм і методів їх діяльності;

- удосконалення діяльності кримінально-виконавчої системи;

- забезпечення реалізації кримінальної відповідальності за вчинений злочин;

- удосконалення змісту карально-виправного впливу на засуджених і соціальної адаптації осіб, звільнених від відбування покарання;

- визначення напрямів і форм міжнародного співробітництва з відповідними системами інших країн;

- поліпшення співпраці кримінально-виконавчої системи з іншими органами та установами, що беруть участь у боротьбі зі злочинністю, у тому числі й з інститутами громадянського суспільства.

Стратегію, завдання, методи, напрями та реалізацію кримінально-виконавчої політики, визначає цілий комплекс чинників. Основними з них є: економічний, соціально-політичний і моральний стан суспільства, динаміка злочинності, вимоги міжнародних нормативно-правових актів про права людини та поводження із засудженими, рівень правосвідомості та правової культури громадянського суспільства тощо.

Уважаємо, що кримінально-виконавча політика пов'язана як з кримінально-правовою політикою, так і з кримінально-процесуальною. Наприклад, особа вчинила злочин (кримінально-правова політика), її засуджено за протиправне діяння до певного виду покарання (кримінально-процесуальна політика) та відбування цього покарання в місцях позбавлення волі (кримінально-виконавча політика).

Кримінально-виконавча політика також покликана спрямовувати законотворчу діяльність відповідних органів держави та громадськості у сфері виконання покарань.

Таким чином, кримінально-виконавчу політику визначаємо як складову частину політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, яка встановлює основні напрями діяльності державних органів і громадських організацій у сфері виконання покарань, виправлення та ресоціалізації засуджених.

Висновки. Отже, констатуючи вищевикладене, слід зазначити, що в статті акцентовано увагу на особливостях державної політики у сфері боротьби зі злочинністю. Виокремлено основні складові цієї політики. Розглянуто також взаємозв'язок кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої політики держави – як елементів загальнодержавної політики України в боротьбі з проявами злочинності.

Викладені ідеї та висновки можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-виконавче право», під час підготовки підручників, навчальних посібників, у науково-дослідній та навчальній роботі студентів і курсантів.

O. Krevsun,

*PhD, senior researcher of scientific
research center of the Institute of criminal-
Executive Service*

FIGHT AGAINST CRIME–PRIORITY COMPONENT OF NATIONAL POLICY UKRAINE

Studying the historical aspects of statehood in Ukraine, creating conditions for the rights and freedoms of citizens, formation of other vital state institutions, state the fact that each stage of development, to some extent characterized as negative social implications, the most dangerous of which should be considered crime having different shapes and an obstacle to progressive change.

In these circumstances, Ukraine is forced, in the person of the competent public authorities, a policy aimed at fighting and preventing crime, crime detection, the use of punishment to the guilty persons.

An important place is given to finding ways for scientific study of crime as a social phenomenon and develop a set of measures aimed at its elimination.

The basis of the formation and development of law, various branches of law, its application is a social policy that reflects the principles, strategies, directions and methods of achieving social goals.

The essence of the social policy defined in Section I of the Constitution of Ukraine, indicating the general principles of the state, which should provide the social orientation of the economy, a decent life and free development rights.

Social policy, aimed at preventing unlawful conduct and combating its manifestations, is also the basis of criminal law and penal policies.

In the scientific literature policy of the state in the fight against crime is divided into three components: criminal law, criminal procedure, criminal- executive policy.

However, today the unanimous opinion among scholars as to understand the content elements of state policy in the fight against crime is not. Because it draws attention to this theme of research.

Key words: *criminal legal policy; criminal policy; penal policy.*

Надійшла до редакції 12.09.2017